

Ryszard Zięba *

Rola ugrupowań subregionalnych w nowym systemie bezpieczeństwa europejskiego

1. Ugrupowania subregionalne w postzimnowojennej Europie

W procesie rozpadu bloku wschodniego, po Jesieni Ludów z 1989 r., na obszarze Europy Środkowej i Wschodniej zaczęły powstawać nowe struktury wielostronnej współpracy państw leżących na styku Wschodu i Zachodu. Początkowo miały one mało sformalizowany charakter ugrupowań nazywanych zazwyczaj w literaturze angielskojęzycznej jako *frameworks*. Są to luźne ramy współpracy, których dalsza ewolucja może doprowadzić do wytworzenia się na ich podstawie prawdziwych organizacji międzynarodowych.

Wątpliwości budzi też nazwa „ugrupowania subregionalne”. Często bowiem zarówno w dokumentach państw tworzących te struktury, jak i w literaturze fachowej określa się je jako „ugrupowania regionalne”. Problem tkwi bowiem w tym, że brak jasności co do określenia zakresu znaczeniowego terminu „regionalizm”. W Polsce na początku lat 90. używano określenia „nowy regionalizm”. Podejście takie wydaje się być uzasadnione, zwłaszcza jeśli weźmiemy pod uwagę okoliczność, że regionem określa się całą Europę lub ostatnio nawet strefę euroatlantycką, w skład której wchodzi państwa członkowskie OBWE. A zatem nowe ugrupowania obejmujące część Europy czy strefy euroatlantyckiej mają zasięg subregionalny, czyli mniejszy niż region europejski lub euroatlantycki. To uzasadnia posługiwanie się terminem „subregionalny”, chociaż niekiedy – odwołując się do tekstów oficjalnych dokumentów wydawanych przez poszczególne ugrupowania – posługiwać się będziemy terminem **regionalny** na określenie współpracy państw w subregionach.

Przesłanki skłaniające państwa europejskie, w większości postsocjalistyczne, do zawiązywania ugrupowań subregionalnych wiązały się głównie z dążeniami

---

* Dr hab. **Ryszard Zięba** – Instytut Stosunków Międzynarodowych Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego.

do wypełnienia swoistej „próżni bezpieczeństwa” powstałej w rezultacie rozpadu bloku wschodniego, ułatwienia i przyspieszenia integracji polityczno-wojskowej i gospodarczej z instytucjami systemu zachodniego oraz potrzebami rozwiązywania problemów natury gospodarczej, ekologicznej i kulturowej w subregionach. Czynnikiem ułatwiającym były przede wszystkim pewne tradycje współpracy w epokach poprzednich (np. na obszarze monarchii habsburskiej) oraz sugestie wysuwane przez byłych sowietologów, Wspólnoty Europejskie i rządy państw zachodnich.¹

W postzimnowojennej Europie i na jej obrzeżach powstały następujące ugrupowania subregionalne:

- **Grupa Wyszehradzka**, zapoczątkowała działalność 9 kwietnia 1990 r. od spotkania w Bratysławie przywódców i parlamentarzystów Czecho-Słowacji, Węgier i Polski. Nazwa ugrupowania, początkowo – jako Trójkąt Wyszehradzki – wiąże się ze spotkaniem przywódców Węgier, Czecho-Słowacji i Polski w Wyszehradzie w lutym 1991 r., zakończonym wydaniem deklaracji o współpracy trzech państw w dążeniu do integracji europejskiej. W związku z podziałem Czecho-Słowacji i niechęcią polityków czeskich do kontynuowania współpracy czterostronnej nastąpił kilkuletni impas we współdziałaniu politycznym w ramach Grupy; rozwijała się natomiast owocnie współpraca gospodarcza w ramach utworzonej 21 grudnia 1992 r. CEFTA. Podejmowane od początku 1997 r. wysiłki zaowocowały ożywieniem Grupy Wyszehradzkiej, przyjęciem przez Polskę, Republikę Czeską, Węgry i Słowację w maju 1999 r. nowego programu współpracy i spotkaniami na najwyższym szczeblu.
- **Inicjatywa Środkoeuropejska (IŚE)** powstała na bazie utworzonej 11 listopada 1989 r. grupy Quadrangone. Od maja 1990 r. funkcjonowała ona jako Pentagonale, od lipca 1991 r., już z udziałem Polski, jako Heksagonale, a od lipca 1992 r. jako IŚE. Od listopada 1996 r. w skład tego ugrupowania wchodzi 16 państw: Włochy i Austria (państwa członkowskie Unii Europejskiej), Węgry, Republika Czeska, Słowacja, Polska, Słowenia, Chorwacja, Bośnia i Hercegowina, Macedonia, Bułgaria, Rumunia, Białoruś, Ukraina, Albania i Mołdowa.

---

¹ Szerzej na temat genezy ugrupowań subregionalnych zob.: R.Zięba, „Nowy regionalizm” w *Europie a Polska*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 1-2/1992, s.26-27; V.Fiala, *Regionální spolupráce ve střední Evropě*, „Politologická revue”, Praha, č. 1/1995, s.53; K.B.Jansen, *The Baltic Sea in the Post-Cold War World*, „Naval War College Review”, no. 4, Autumn 1993, s.29-41; *The Baltic Sea: New Developments in National Policies and International Cooperation*, ed. R.Platzöder, Ph.Verlaan, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague 1996, s.363-471; L.Bilman, *The Regional Cooperation Initiatives in Southeast Europe and the Turkish Foreign Policy*, „Perceptions”, vol. III, no. 3, September-November 1998, s.74-75; Ch.Gati, *East-Central Europe: The Morning After*, „Foreign Affairs”, no. 5, Winter 1990/91, s.144-145.

- **Czarnomorska Współpraca Gospodarcza (BSEC)** została ustanowiona 25 czerwca 1992 r. w czasie spotkania na szczycie przywódców 11 państw basenu Morza Czarnego, Bałkanów i Zakaukazia. 5 czerwca 1998 r. podjęto decyzję o przekształceniu tej struktury w pełną organizację międzynarodową pod dotychczasową nazwą. W skład BSEC wchodzi: Turcja, Grecja, Bułgaria, Albania, Rumunia, Mołdowa, Ukraina, Rosja, Gruzja, Armenia i Azerbejdżan (Polska ma status obserwatora).
- **Rada Bałtycka**, złożona z Litwy, Łotwy i Estonii, rozpoczęła w sposób nieformalny działalność jako ugrupowanie konsultacyjne wiosną 1990 r., kiedy państwa te rozpoczęły proces wychodzenia ze składu ZSRR. Na szczęblu szefów rządów i prezydentów funkcjonuje od 1994 r. Najszerzej ma rozbudowany mechanizm współpracy międzyrządowej.
- **Rada Państw Morza Bałtyckiego**, została utworzona 6 marca 1992 r., jako organ międzyrządowy rozwijającej się od września 1990 r. współpracy państw leżących nad Bałtykiem. Punktem wyjścia jej działalności były zagadnienia ochrony środowiska tego akwenu. W jej skład wchodzi: Szwecja, Finlandia, Rosja, Estonia, Łotwa, Litwa, Polska, Niemcy, Dania, Islandia, Norwegia; reprezentowana jest także Komisja Europejska.
- **Euroarktyczny Region Morza Barentsa (BEAR)** utworzyły rządy Norwegii, Szwecji, Danii, Islandii, Finlandii, Rosji oraz Komisja Europejska w dniu 11 stycznia 1993 r. podpisaniem deklaracji w Kirkenes. Jest to specyficzna, dwupoziomowa struktura współpracy, która na szczęblu międzyrządowym jest realizowana przez Euroarktyczną Radę Morza Barentsa (BEAC), a na szczęblu lokalnym – na podstawie odrębnie zawartych porozumień z udziałem miejscowej ludności – między lokalnymi jednostkami samorządu terytorialnego północnej Norwegii, Szwecji, Finlandii i Rosji za pośrednictwem Rady Regionalnej. Uczestnikiem współpracy na szczęblu ministerialnym jest także jako obserwator Polska.
- **Rada Arktyczna** została utworzona 19 września 1996 r. na spotkaniu w Ottawie ministrów ds. ochrony środowiska Kanady, USA, Rosji, Islandii, Szwecji, Finlandii i Danii. Ugrupowanie to stanowi kontynuację i instytucjonalizuje rozwijaną wcześniej współpracę ekologiczną. Od września 1998 r. w Radzie Arktycznej uczestniczy również Polska jako obserwator.

Obok tych nowych ugrupowań w Europie północnej funkcjonuje współpraca nordycka z udziałem Danii, Szwecji, Norwegii, Finlandii i Islandii oraz trzech terytoriów autonomicznych: duńskich Wysp Owczych i Grenlandii oraz fińskich Wysp Alandzkich. Od lutego 1953 r. realizowana jest przez **Radę Nordycką**, złożoną z przedstawicieli parlamentów i rządów podmiotów uczestniczących,

a od lipca 1971 r. także przez **Nordycką Radę Ministrów**, jako forum współpracy międzyrządowej pięciu państw Europy Północnej.

2. Wymiana informacji w sprawach bieżących i prowadzenie konsultacji politycznych

Państwa tworzące ugrupowania subregionalne uważają, że ich wielostronna współpraca w wybranych dziedzinach oraz kontakty polityczne dobrze służą umacnianiu nie tylko stabilności i bezpieczeństwa w subregionach, ale przyczyniają się także do umacniania bezpieczeństwa ogólnoeuropejskiego. Właściwie we wszystkich dokumentach politycznych, wydawanych na spotkaniach przedstawicieli państw uczestniczących w owych ugrupowaniach, znajdują się deklaracje o wnoszeniu wkładu w budowę zjednoczonej, demokratycznej, współpracującej i bezpiecznej Europy.

Wkład ten jest wnoszony w różny sposób. Już sam fakt funkcjonowania stałych organów i konferencji organizowanych przez ugrupowania subregionalne sprzyja wzrostowi zaufania pomiędzy partnerami, kształtowaniu przyjaznych i dobrosąsiedzkich stosunków. Jeśli nawet nie udaje się realizować założonych celów rozwijania sektorowej współpracy w dziedzinach gospodarki, spraw społecznych, kultury czy w zakresie bezpieczeństwa, to spotkania polityków stanowią forum wymiany informacji w sprawach wzajemnego zainteresowania, prowadzenia konsultacji politycznych i służą przynajmniej jako środek budowy zaufania w tak zdestabilizowanych subregionach jak np. Bałkany czy basen Morza Czarnego. Właściwie wszystkie ugrupowania subregionalne stanowią mechanizmy konsultacji, obejmujące m.in. zagadnienia bezpieczeństwa i integracji europejskiej.

Powołana do życia wiosną 1990 r. Rada Bałtycka z udziałem Litwy, Łotwy i Estonii, służy do prowadzenia intensywnych konsultacji politycznych. Pierwsze uzgodnienia dotyczyły koordynowania kolejnych działań w procesie wychodzenia tych republik ze składu ZSRR, łagodzenia skutków zastosowanej wobec nich przez Moskwę blokady gospodarczej i sprawy wycofania wojsk rosyjskich z ich terytoriów. Następnie państwa bałtyckie podjęły skoordynowane zabiegi o wejście do NATO i Unii Europejskiej. Pewnym sukcesem dyplomatycznym trzech państw było podpisanie w dniu 16 stycznia 1998 r. „Karty Partnerstwa” ze Stanami Zjednoczonymi, w której uzyskały poparcie Waszyngtonu dla ich aspiracji do przystąpienia do wszystkich europejskich i euroatlantyckich instytucji, w tym do NATO i Unii Europejskiej.²

Typowym ugrupowaniem konsultacyjnym jest także Grupa Wyszehradzka. Od początku zawiązania współpracy Polska, Czecho-Słowacja i Węgry organizowały trójstronne, a po rozpadzie Czecho-Słowacji czterostronne

---

² Zob. S.Michałowski, *Problem bezpieczeństwa państw bałtyckich*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 1/1998, s.53-56.

konsultacje między ministerstwami spraw zagranicznych, obrony i spraw wewnętrznych. Pierwsze rozmowy poświęcone były wypracowaniu formuły współdziałania.

Na roboczym spotkaniu szefów dyplomacji trzech państw w Budapeszcie 21 stycznia 1991 r. osiągnięto konsensus w sprawie zasad współdziałania trójstronnego, które następnie zaaprobowali prezydenci: Polski Lech Wałęsa i Czech Václav Havel oraz premier Węgier József Antall na spotkaniu w Budapeszcie

i Wyszehradzie w dniach 12-15 lutego 1991 r. W przyjętej deklaracji ustalono, że współdziałanie trzech państw nie będzie miało charakteru organizacji międzynarodowej, lecz formę regularnych konsultacji i rzeczowej współpracy w dziedzinach, które partnerzy określają jako potrzebne.³

Istotne znaczenie w zacieśniającym się współdziałaniu trzech państw środkowoeuropejskich miało zawarcie przez nie dwustronnych traktatów politycznych. Polska zabiegała, aby klauzule odnoszące się do spraw bezpieczeństwa wnosily coś więcej niż tylko wyrzeczenie się agresji i wzajemne konsultacje. Nasz kraj zaproponował, aby były one „symetryczne” w każdym z trzech traktatów (Polska–CSRF, Polska–Węgry, CSRF–Węgry) tak, aby mogły stać się załącznikiem sieci składającej się na przyszły system bezpieczeństwa. Pomysł ten w zasadzie popierała Czecho-Słowacja, natomiast Węgry sprzeciwiły się mu w obawie, żeby uniknąć posądzenia o budowanie „wylącznie regionalnego sojuszu”. W trakcie spotkania na szczycie w Krakowie 6 października 1991 r. podpisano tylko dwa układy: między Polską a Czecho-Słowacją o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjaznej współpracy oraz między Polską a Węgrami o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy.⁴ Nie doszło wówczas do podpisania trzeciego traktatu z powodu niemożności szybkiego przewyciężenia sporów między Węgrami a Czecho-Słowacją (a w istocie Słowacją).

Polska, Czecho-Słowacja i Węgry prowadziły koordynację swojej polityki bezpieczeństwa wobec ZSRR. Gdy jeszcze istniał Układ Warszawski domagały

---

³ *Deklaracja o współpracy Rzeczypospolitej Polskiej, Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej i Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej, Wyszehrad, 15 lutego 1991 r.*, „Zbiór Dokumentów”, nr 1/1992, s.235. Szerzej na temat Grupy Wyszehradzkiej zob. J.B.Spero, *The Budapest–Prague–Warsaw Triangle: Central European Security after the Visegrad Summit*, „European Security”, no. 1, Spring 1992, s.58-83; E.Kulesza-Mietkowski, P.Mietkowski, *Europe centrale: quelle cohésion?*, „Politique étrangère”, no 1, printemps 1993, s.105-120; R.Vukadinović, *Postkomunistički izazovi europskoj sigurnosti: od Jadrana do Baltika*, ZIRAL, Mostar 1997, s.75-95; J.Stepanovsky, *Cooperation within the Central European „Visegrad Group”: A Czech Perspective*, Paper presented at the 36th Annual Convention of the International Studies Association, Chicago, 21-15 February 1995; R.L.Tökes, *From Visegrad to Krakow: Cooperation, Competition, and Co-existence in Central Europe*, „Problems of Communism”, no. 6, November-December 1991, s.100-114.

⁴ Teksty obu układów zob. odpowiednio w: „Zbiór Dokumentów”, nr 3/1992, s.15-26, 66-74.

się, chociaż z różną determinacją (największą wykazywali Węgrzy), jego rozwiązania. To m.in. ich wspólne, zdecydowanie proeuropejskie stanowisko, wyraźnie zademonstrowane w Deklaracji Wyszehradzkiej, przyczyniło się do wcześniejszej likwidacji jego organizacji wojskowej (z dniem 1 kwietnia 1991 r.), a następnie rozwiązania zdezaktualizowanego sojuszu politycznego (1 lipca 1991 r.). Wspólnie prowadziły też konsultacje na temat wycofania wojsk radzieckich ze swoich terytoriów. Polska, Czecho-Słowacja i Węgry, zaniepokojone próbą zamachu stanu w ZSRR w sierpniu 1991 r., zorganizowały nadzwyczajne konsultacje przedstawicieli resortów spraw zagranicznych i obrony oraz, podobnie jak państwa zachodnie, indywidualnie udzieliły poparcia obalonemu prezydentowi ZSRR Michaiłowi Gorbaczowowi.

Państwa „trójką” koordynowały swoje stanowiska w prowadzonych z ZSRR rokowaniach w sprawie zawarcia dwustronnych układów o przyjaźni i współpracy (w miejsce „obumarłych” traktatów sojuszniczych z lat 40. i 60.), w tym zwłaszcza zgodnie i skutecznie sprzeciwiały się żądaniom Moskwy włączenia do nowych układów klauzul zakazujących wchodzenia we wrogie sojusze (tzw. doktryna Kwicińskiego-Falina), które skomplikować miały tym państwom w przyszłości przystąpienie do NATO.⁵ W październiku 1991 r. odbyły się w Warszawie pierwsze konsultacje ministrów spraw wewnętrznych (Węgry reprezentował podsekretarz stanu) – przypuszczalnym tematem rozmów było współdziałanie w przypadku masowej emigracji z rozpadającego się ZSRR i walka ze zorganizowaną przestępczością z udziałem obywateli tego państwa. 16 marca 1993 r. w Pradze zorganizowano spotkanie ministrów spraw wewnętrznych w celu przedyskutowania form współpracy zmierzającej do ograniczenia nielegalnej imigracji do krajów Grupy Wyszehradzkiej (i dalej do Niemiec) z państw postradzieckich i Europy Południowo-Wschodniej.

Wiosną 1993 r. nastąpił regres we współpracy politycznej między państwami Grupy Wyszehradzkiej, a główną przyczyną tego była niechęć polityków Republiki Czeskiej do koordynowania polityki zagranicznej z pozostałymi partnerami. Kiedy przekonali się oni, że nie będzie rozszerzenia NATO bez Polski, na początku 1997 r. premier Vaclav Klaus zintensyfikował dialog z polskim premierem Włodzimierzem Cimoszewiczem. Z powodu, iż Polska niezmiennie opowiadała się za utrzymaniem żywotności Grupy Wyszehradzkiej, jesienią następnego roku – po odsunięciu od władzy na Słowacji Władimira Mecziara – podjęto czterostronne inicjatywy co do wznowienia „współpracy wyszehradzkiej”. 21 października 1998 r. na szczycie w Budapeszcie prezydenci Węgier, Republiki Czeskiej i Polski opowiedzieli się za rewitalizacją współpracy wyszehradzkiej, zarówno w zakresie polityki, jak też i w innych

---

⁵ J.B.Spero, *Evolving Security in Central Europe*, „Military Review”, no. 2, February 1994, s.60-61; J.-Ch.Romer, *La sécurité européenne: de l'Europe de l'Est À l'Europe Centrale 1989-1992*, „Revue d'Europe Centrale”, t. I, no 1, 1er semestre 1993, s.5-7.

dziedzinach. Następnie 14 maja 1999 r. na spotkaniu w Bratysławie premierzy czterech państw zaaprobowali program wznowionej współpracy, wprowadzając pewne formy instytucjonalizacji ugrupowania.⁶

Odąd jednym z głównych celów Grupy Wyszehradzkiej jest wspieranie Słowacji w jej staraniach o wejście do NATO i Unii Europejskiej. Organizowane są też bardzo częste konsultacje szefów różnych resortów na tematy związane z polityką zagraniczną i w innych sprawach. W połowie października 1999 r. doszło do ponownego spotkania szefów rządów czterech państw, a 3 grudnia miało miejsce spotkanie czterech prezydentów w Gerlachovie na Słowacji. Uczestniczyli w nim Vladimir Schuster, Arpad Göncz, Václav Havel i Aleksander Kwaśniewski. W spotkaniu tym po raz pierwszy wziął pełnoprawny udział prezydent Węgier, które do tej pory były reprezentowane przez premiera.

W okresie osłabienia współpracy politycznej w ramach Grupy Wyszehradzkiej rolę najbardziej aktywnego ugrupowania prowadzącego konsultacje w sprawach politycznych (obok gospodarczych) przejęła Inicjatywa Środkowoeuropejska. Premierzy rządów, ministrowie spraw zagranicznych i inni przedstawiciele państw uczestniczących w okresowych spotkaniach IŚE najczęściej czasu poświęcali omawianiu spraw związanych z rozpadem Jugosławii, a zwłaszcza z wojną na terenie Bośni i Hercegowiny. Apelowali o zaprzestanie działań wojennych, czystek etnicznych i respektowanie praw wszystkich narodów byłej Jugosławii; popierali pokojowe inicjatywy Wspólnot Europejskich/Unii Europejskiej, ONZ, KBWE/OBWE oraz Grupy Kontaktowej; apelowali o pomoc humanitarną dla uchodźców. W dokumentach sygnowanych przez IŚE, zwłaszcza po przyjęciu do tego ugrupowania Chorwacji oraz Bośni i Hercegowiny, przeważało wyraźnie antyserbskie nastawienie.

Ważnym tematem konsultacji prowadzonych na forum IŚE była także sprawa niepokojącego rozwoju wydarzeń w Rosji w 1993 r., kiedy to proces demokratycznych reform był zagrożony. Na wiosennej sesji w Budapeszcie ministrowie spraw zagranicznych w wydanym oświadczeniu wyrazili zaniepokojenie takim obrotem spraw; zadeklarowali poparcie dla prezydenta Borysa Jelcyna oraz proreformatorskich i demokratycznych sił w Rosji; zaapelowali też, „*aby kraje wysoko uprzemysłowione podjęły inicjatywę stworzenia skutecznego programu wsparcia gospodarczego dla procesu reform w Rosji*”.⁷ W podobnym duchu wypowiedzieli się w lipcu 1993 r. premierzy państw Inicjatywy

---

⁶ *Contents of Visegrad cooperation approved by the Prime Ministers' summit Bratislava*, 14th May, 1999. Źródło: URL <<http://www.visegrad.org>>.

⁷ *Deklaracja przyjęta na wiosennej sesji ministrów spraw zagranicznych państw członkowskich Inicjatywy Środkowoeuropejskiej, Budapeszt, 22-23 marca 1993 r.*, „Zbiór Dokumentów”, nr 1/1993, s.228.

Środkowoeuropejskiej.⁸ W dwa lata później, kiedy sytuacja w Rosji była już bardziej stabilna, a instytucje zachodnie przygotowywały się do ustanowienia specjalnego partnerstwa z Moskwą, premierzy państw IŚE na spotkaniu w Warszawie zgodzili się na regularną wymianę informacji pomiędzy „Trojką” IŚE a Federacją Rosyjską, postanawiając, że będzie ona prowadzona na szczeblu wyższych urzędników.⁹

Inicjatywa Środkowoeuropejska wielokrotnie zajmowała się sprawami związanymi z umacnianiem bezpieczeństwa ogólnoeuropejskiego, współpracą z KBWE/OBWE, Radą Europy, Unią Europejską. Dowodzą tego chociażby dokumenty przyjęte podczas spotkania ministrów spraw zagranicznych na wyspie Brijuni (Chorwacja) w dniach 5-6 czerwca 1998 r.¹⁰ i na spotkaniu premierów w Zagrzebiu w dniach 20-21 listopada 1998 r.¹¹ W latach 1998-1999 uwagę polityków państw członkowskich IŚE absorbował konflikt wewnętrzny w Kosowie. Podczas spotkania na wyspie Brijuni wydano specjalne oświadczenie na temat sytuacji w Kosowie,¹² a miesiąc później wysłano misję rozpoznawczą IŚE do północnej Albanii.

Więzi wymiany informacji i prowadzenia konsultacji w sprawach, które mają znaczenie dla bezpieczeństwa ich państw członkowskich i bezpieczeństwa ogólnoeuropejskiego rozwijają także Czarnomorska Współpraca Gospodarcza, Rada Państw Morza Bałtyckiego i Euroarktyczny Region Morza Barentsa, a w mniejszym stopniu Rada Arktyczna. Szczególną aktywność wykazuje BSEC, która ma rozbudowany system organów, ale rezultaty jej działalności w dziedzinach pozapolitycznych nie są zadowalające, dlatego politycy państw członkowskich poszukują sposobów poprawy sytuacji poprzez zwiększoną aktywność dyplomatyczną.¹³

Bardzo sprawnie funkcjonują więzi wymiany informacji w sprawach bieżących i prowadzenia konsultacji politycznych w ramach współpracy państw nordyckich. Rada Nordycka i Nordycka Rada Ministrów podejmują na swoich

---

⁸ *Deklaracja przyjęta podczas spotkania na szczycie państw Inicjatywy Środkowoeuropejskiej, Budapeszt, 16-17 lipca 1993 r.*, „Zbiór Dokumentów”, nr 3/1993, s.130.

⁹ *Dokument końcowy po spotkaniu szefów rządów państw członkowskich Inicjatywy Środkowoeuropejskiej, Warszawa, 6-7 października 1995 r.*, „Zbiór Dokumentów”, nr 4/1995, s.68.

¹⁰ *Meeting of the Ministers for Foreign Affairs of the Member States of the Central European Initiative, Final Document, Island of Brijuni, 1998.* Źródło URL: <<http://www.ceinet.org/meetings/brijuni.htm>>.

¹¹ *Meeting of the Heads of Government of the Member States of the Central European Initiative, Final Document, Zagreb, 20-21 November 1998.* Źródło URL: <<http://www.ceinet.org/meetings/zagrebsumm.htm>>.

¹² *Statement on Kosovo.* Źródło URL: <<http://www.ceinet.org/meetings/kosowo.htm>>.

¹³ Zob. Y.Valinakis, *The Black Sea region: challenges and opportunities for Europe*, „Chaillot Paper”, no 36, July 1999, s.32-35; E.Özer, *The Black Sea Economic Cooperation and Regional Security*, „Perceptions”, no. 3, September-November 1997, s.76-106.

regularnych spotkaniach wszystkie aspekty polityki wewnętrznej i zagranicznej państw członkowskich, w tym kwestie bezpieczeństwa. Przedmiotem zainteresowania państw nordyckich są przede wszystkim sprawy regionu, współpraca z sąsiednimi krajami Europy Środkowej i Wschodniej, bieżące problemy bezpieczeństwa europejskiego (takie jak wojna w byłej Jugosławii), pomoc dla Litwy, Łotwy i Estonii we włączaniu się do integracji europejskiej oraz współpraca z innymi ugrupowaniami subregionalnymi w Europie. W 1990 r. Nordycka Rada Ministrów opracowała „Nordycki program na rzecz regionów przyległych”, a kilka lat później zaferowała RPMB nawiązanie bliższej współpracy i pomoc w realizacji programu działania (przyjętego w Kalmarze w lipcu 1996 r.). Zdarza się, że ministrowie spraw zagranicznych państw nordyckich wydają obszernie dokumenty podejmujące całokształt problemów składających się na bezpieczeństwo europejskie, jak to miało miejsce w lutym 1997 r., a więc w czasie poprzedzającym strategiczne decyzje Rady NATO i Konferencji Międzyrządowej Unii Europejskiej o rozszerzeniu tych dwu organizacji.¹⁴

3. Współpraca sektorowa na rzecz bezpieczeństwa w subregionach

U progu lat 90. pojawiły się nowe wyzwania dla polityki państw europejskich oraz nowe zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Każde z ugrupowań subregionalnych stara się rozwiązywać powstające problemy natury politycznej, gospodarczej, ekologicznej i kulturowej w drodze współpracy sektorowej. Szczególne znaczenie ma współpraca na rzecz eliminowania nowych rodzajów ryzyka i umacniania bezpieczeństwa w subregionach. Współpraca taka stanowi także wkład na rzecz bezpieczeństwa ogólnoeuropejskiego.

Jednym z najważniejszych aspektów bezpieczeństwa międzynarodowego w postzimnowojennej Europie są nacjonalizmy i konflikty etniczne.¹⁵ Toteż zapobieganie im jest stałą troską państw i instytucji międzynarodowych. Natomiast jedną z metod jest ochrona praw człowieka w odniesieniu do

---

¹⁴ *Meeting of Nordic Foreign Ministers in Oslo, 4-5 February 1997*, „Press Release”, no. 7/97. Źródło URL: <<http://odin.dep.no/ud/prm/97/k1/970205.html>>.

¹⁵ Zob.: *Ethnic Conflict and International Security*, „Survival”, no. 1, Spring 1993, s.5-170; N.Kosołapow, *Konflikty postsowieckiego prostranstwa: faktor stabilnostii?*, „Mirowaja Ekonomika i Miedzunarodnyje Otnoszenija”, nr 2/1996, s.5-16; *Etniczeskije i riegionalnyje konflikty w Jewrazii*, Kniga 1: *Centralnaja Azija i Kawkaz*, red. A.Małaszenko, B.Koppitiers, D.Trenin; Kniga 2: *Rossija, Ukraina, Bieloruszija*, red. A.Zwieriew, B.Koppitiers, D.Trenin, „Wies' Mir”, Moskwa 1997; J.P.Dawydow, D.W.Trenin, *Ethnische Konflikte auf dem Gebiet der ehemaligen Sowjetunion. Muster, Aussichten und wahrscheinliche Konsequenzen für das Ausland*, „Europa-Archiv”, no 7/1993, s.179-192; E.Fuller, *Konflikte im Transkaukasus: Wer könnte vermitteln?*, ibidem, s.193-201.

mniejszości narodowych. Spośród ugrupowań subregionalnych zajmują się tym Inicjatywa Środkowoeuropejska i Rada Państw Morza Bałtyckiego.

W ramach IŚE rolę promotora inicjatyw w tym zakresie wzięły na siebie Węgry – państwo posiadające licznych swoich rodaków poza granicami własnego kraju. Problem nabrał ostrości po wybuchu wojny domowej w Jugosławii i objęciu urzędu premiera Słowacji przez Władimira Mecziara. Pierwsze propozycje w zakresie ustanowienia ochrony praw mniejszości narodowych były zgłaszane przez państwa należące do Pentagonale i Heksagonale już wcześniej, na spotkaniach KBWE organizowanych w ramach tzw. ludzkiego wymiaru w Kopenhadze (czerwiec 1990 r.) i Moskwie (wrzesień-październik 1991 r.) oraz na spotkaniu ekspertów KBWE w Genewie (lipiec 1991 r.).

W lipcu 1993 r. premierzy państw IŚE postanowili przekształcić grupę *ad hoc* ds. mniejszości narodowych w stałą grupę roboczą i udzielili jej mandatu do opracowania dokumentu o ochronie praw mniejszości narodowych opartego na istniejących normach międzynarodowych, który byłby zaakceptowany przez wszystkie państwa oraz zalecili ustanowienie ścisłej współpracy w kwestiach mniejszości narodowych z KBWE i Radą Europy.¹⁶ Dokument taki został po kilkunastu miesiącach przygotowany i 19 listopada 1994 r. wyłożony do podpisu w Turynie, zaś tekst jego wstępu został zaakceptowany na spotkaniu Grupy Roboczej ds. Mniejszości Narodowych na posiedzeniu w Strasburgu w dniach 6-7 maja 1996 r. Przygotowany w ten sposób „Instrument ochrony praw mniejszości narodowych” zawiera normy ustanawiające zobowiązania polityczne dla państw, które go zaakceptują.¹⁷ Jest wzorowany na podobnych postanowieniach przyjętych w procesie KBWE oraz na europejskiej konwencji o ochronie mniejszości narodowych wypracowanej w 1993 r. przez Radę Europy.

Problem ochrony praw mniejszości narodowych na forum Rady Państw Morza Bałtyckiego był podnoszony przede wszystkim przez Rosję. Podejmując inicjatywę Moskwy, troszczącej się o ograniczanie na Łotwie i w Estonii prawa Rosjan, druga sesja ministerialna RPMB w marcu 1993 r. w zasadzie zaaprobowała ideę ustanowienia Komisarza ds. Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka, w tym Praw Osób Należących do Mniejszości.¹⁸ Ustalony później mandat dla tego urzędu obejmuje koordynowanie działalności RPMB na rzecz wspierania i konsolidacji instytucji demokratycznych oraz praw człowieka w byłych państwach socjalistycznych. Kwestia praw mniejszości narodowych

---

¹⁶ „Zbiór Dokumentów”, nr 3/1993, s.133.

¹⁷ *CEI Instrument for the protection of minority rights*, Trieste: CEI Center for Information and Documentation 1996. Źródło URL: <<http://www.digit.it/ceinet>>.

¹⁸ *Komunikat z drugiej sesji ministerialnej Rady Państw Bałtyckich, Helsinki, 17 marca 1993 r.*, „Zbiór Dokumentów”, nr 1/1993, s.220.

została tu potraktowana w szerszym kontekście praw człowieka, gdyż chodziło o to, by nie dublować zakresu działalności Rady Europy i OBWE.

Najbardziej widoczną płaszczyzną budowania sektorowych więzi w ugrupowaniach subregionalnych jest współpraca na rzecz ochrony środowiska naturalnego. Działania proekologiczne są prowadzone przez wszystkie funkcjonujące w Europie nowe ugrupowania. Największe sukcesy może odnotować współpraca bałtycka, korzystająca z doświadczeń współpracy nordyckiej (Rady Nordyckiej i Nordyckiej Rady Ministrów). Jej sztandarowymi osiągnięciami są „Deklaracja Morza Bałtyckiego” (z 3 września 1990 r.) i „Kompleksowy program wspólnych działań na rzecz środowiska naturalnego Morza Bałtyckiego” (z 17 marca 1992 r.). Należy jednak mieć na uwadze, że stan zanieczyszczenia Bałtyku i terytoriów nadbrzeżnych jest większy niż innych obszarów, na których działają pozostałe ugrupowania subregionalne. Na spotkaniu w Visby w dniach 3-4 maja 1996 r. premierzy Rady Państw Morza Bałtyckiego wysunęli inicjatywę „Bałtyk 21”, zakładającą wypracowanie programu trwałego rozwoju regionu w oparciu o współpracę w zakresie ochrony środowiska.¹⁹ Po dwóch latach prac koncepcyjnych program ten został przyjęty na sesji RPMB w Nyborgu (Dania) w dniach 22-23 czerwca 1998 r. Obejmuje on plany rozwoju regionu do roku 2030. Polska zadeklarowała gotowość wzięcia na siebie odpowiedzialności za problemy rolnictwa i niektóre zagadnienia z dziedziny ekologii.²⁰

Rada Państw Morza Bałtyckiego podejmuje prace wspierające Komisję Helsińską (HELCOM) w realizacji programu ochrony Bałtyku, m.in. w celu unieszkodliwienia broni chemicznej zatopionej w tym morzu.²¹ Również poważne osiągnięcia w zakresie działań proekologicznych ma Inicjatywa Środkowoeuropejska, w ramach której – poza wspomnianą niżej umową dotyczącą katastrof – przygotowano i uruchomiono program CEDAR (Central European Environmental Data Request Facility), w ramach którego gromadzone są dane o stanie środowiska naturalnego. Ponadto IŚE organizuje specjalistyczne seminaria i koordynuje monitoring ekologiczny. Intensywne działania na rzecz ochrony środowiska na Dalekiej Północy prowadzą struktury Euroarktycznego

---

¹⁹ Inicjatywa ta została oficjalnie przedstawiona przez ministrów ochrony środowiska krajów RPMB w październiku 1996 r. w Saltjöbaden. Zob. „*News and Views*”, CBSS, The Baltic Sea States Support Group, „*Newsletter*” no. 8, November 1997. Źródło URL: <<http://balinfo.org/news/CBSS8-97>>.

²⁰ *Communiqué of the 7 Ministerial Session of the CBSS*, Nyborg, 22-23 June 1998. Źródło URL: <<http://www.um.dk/undenrigspolitik/cbss/background/nyborg.html>>.

²¹ Zob. zalecenia w tej sprawie dla państw członkowskich uchwalone w maju 1994 r. *Komunikat z 3. Sesji ministerialnej Rady Państw Morza Bałtyckiego, Tallin, 24-25 maja 1994 r.*, „*Zbiór Dokumentów*”, nr 2/1994, s.180.

Regionu Morza Barentsa i Rada Arktyczna, a na południowym wschodzie – z mniejszą intensywnością – Czarnomorska Współpraca Gospodarcza.²²

Można stwierdzić, że współpraca na rzecz ochrony środowiska naturalnego jest stałym elementem więzi między państwami uczestniczącymi w ugrupowaniach subregionalnych, zaś w trzech przypadkach: RPMB, BEAR i AC była czynnikiem inaugurującym szerszą współpracę międzynarodową. Ze względu na jej samoistną treść, jaką jest eliminowanie istotnych zagrożeń dla bezpieczeństwa narodów i państw, jak i znaczenie jako czynnika umacniania współdziałania państw (a także społeczności lokalnych), przyczynia się ona do kreowania pozytywnych współzależności międzynarodowych skłaniających do budowania kooperatywnego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego.

Ze współpracą ekologiczną wiąże się współdziałanie państw w zakresie tzw. cywilnych aspektów bezpieczeństwa. Grupa Robocza RPMB do spraw Wspierania Instytucji Demokratycznych na spotkaniu w Kopenhadze 29 stycznia 1997 r. odnotowała rosnący konsensus w tej kwestii, wskazując, że w ostatnich latach zostały ustanowione stałe struktury w następujących dziedzinach: bezpieczeństwa jądrowego i radiologicznego (włączając w to wczesne ostrzeganie i zwalczanie przemytu materiałów radioaktywnych), współpracy służb celnych i granicznych, współpracy w zwalczaniu transnarodowej przestępczości zorganizowanej i nielegalnej imigracji, współpracy w dziedzinie transportu (włączając w to ratownictwo morskie) i monitorowania stanu środowiska naturalnego.²³ Kolejnym krokiem w kierunku rozpoznania i doprecyzowania pojęcia cywilnych aspektów bezpieczeństwa była konferencja RPMB na ten temat w Visby w dniach 8-9 września 1998 r.

Chociaż problem nadal pozostaje przedmiotem sporów, to niewątpliwie do cywilnych aspektów bezpieczeństwa zalicza się współpracę w dziedzinie bezpieczeństwa jądrowego oraz radiologicznego. Tym zagadnieniem zajmują się nowe ugrupowania subregionalne. W strukturze Rady Państw Morza Bałtyckiego od sierpnia 1992 r. działa wyspecjalizowana grupa robocza zajmująca się identyfikacją zagrożeń jądrowych i radiologicznych, monitorowaniem różnych przedsięwzięć w tej dziedzinie, przedkładaniem rekomendacji w sprawie zwiększania bezpieczeństwa.²⁴ I tak m.in. w rezultacie wysiłków podejmowanych przez RPMB Estonia zlikwidowała reaktory atomowe w miejscowości Paldiski,

---

²² Por. pogłębioną analizę bieżącego rozwoju i perspektyw współpracy subregionalnej w ramach RPMB, BEAR i BSEC w: *Cooperation in the Baltic Region, the Barents Region and the Black Sea Region*, ed. E.Hansen, Oslo University, Oslo 1997.

²³ Zob. *Growing Consensus on Civic Security*, „*News and Views*”, CBSS, The Baltic Sea States Support Group, „*Newsletter*” no. 1, March 1997. Źródło URL: <<http://www.baltinfo.org/news/CBSS1-97.htm>>.

²⁴ *Raport Komitetu Wysokich Przedstawicieli z pierwszego roku działalności Rady przedstawiony na drugiej ministerialnej sesji Rady Państw Morza Bałtyckiego, Helsinki, 16 marca 1993 r.*, „*Zbiór Dokumentów*”, nr 1/1993, s.209.

co zostało uznane przez Radę za dobry przykład współpracy międzynarodowej w basenie Morza Bałtyckiego. Działania mające zmniejszyć ryzyko – stwarzane przez materiały rozszczepialne wykorzystywane do napędu okrętów podwodnych, elektrowni jądrowych i składowane jako odpady na Dalekiej Północy – podejmują także Euroarktyczna Rada Morza Barentsa i Rada Arktyczna.

Ugrupowania subregionalne działające w północnej części Europy dużo uwagi poświęcają także współpracy w dziedzinie problemów humanitarnych i zdrowotnych, w zakresie zwalczania narkomanii oraz przemytu narkotyków. Rada Państw Morza Bałtyckiego zorganizowała w dniach 18-19 maja 1993 r. w Tallinie spotkanie przedstawicieli wysokiego szczebla poświęcone tym zagadnieniom. Rada zachęcała, aby programy pomocy żywnościowej realizowane przez Grupę 24 w Rosji mogły być prowadzone z wykorzystaniem trójstronnej wymiany handlowej.²⁵ W maju 1995 r. RPMB wsparła inicjatywę Szwecji zorganizowania pod swoimi auspicjami spotkania ekspertów w celu przedyskutowania niektórych problemów zdrowia, np. rozprzestrzeniania się chorób zakaźnych, m.in. AIDS.²⁶

Do podstawowych zadań Rady Arktycznej należy zapobieganie katastrofom i klęskom żywiołowym oraz ochrona zdrowia i tożsamości kulturowej rdzennej ludności w rejonie podbiegunowym w połączeniu z dbałością o stan środowiska naturalnego. Państwa rejonów podbiegunowych realizowały te zadania zanim formalnie powołano do życia Radę Arktyczną. Włączenie ich do programu współpracy w zakresie szeroko rozumianej ochrony zdrowia ludności obszarów północnych zostało mocno zaakcentowane w deklaracji ministerialnej z Nuuk (Grenlandia) z września 1993 r., która stanowiła wyjście naprzeciw postulatam sformułowanym w oświadczeniu pierwszego „szczytu” przywódców rdzennej ludności obszarów arktycznych, który się odbył w Horsholm (Dania) 20 czerwca 1991 r.²⁷

Z kolei w ramach Inicjatywy Środkowoeuropejskiej specjalna grupa robocza wypracowała porozumienie o zapobieganiu, przewidywaniu i łagodzeniu skutków klęsk żywiołowych i katastrof. Zostało ono podpisane 18 lipca 1992 r. w Wiedniu przez ministrów spraw zagranicznych Austrii, Chorwacji, Polski, Słowenii, Węgier i Włoch. Natomiast osiągnięciem BSEC może okazać się wyłożone do podpisu na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych w październiku 1998 r. w Sofii porozumienie o współpracy w przypadkach katastrof naturalnych spowodowanych przez człowieka oraz zwalczaniu ich skutków.

---

²⁵ *Komunikat z drugiej sesji ministerialnej Rady Państw Bałtyckich, Helsinki, 17 marca 1993 r., „Zbiór Dokumentów”, nr 1/1993, s.223.*

²⁶ *„Zbiór Dokumentów”, nr 2/1995, s.82.*

²⁷ *Zob. Declaration of the Arctic Indigenous Leaders Summit, Horsholm, 20 June 1991. Źródło URL: <<http://www.carc.org/pubs/v21/moving.htm>>.*

Innym problemem zaliczanym do cywilnych aspektów bezpieczeństwa są nielegalne migracje. Najwięcej uwagi tym zagadnieniom poświęca Rada Państw Morza Bałtyckiego. M.in. z inicjatywy Finlandii i Szwecji odbyły się konferencje regionalne w Sztokholmie (26-27 kwietnia 1993 r. i 25-26 stycznia 1994 r.) oraz w Helsinkach (11-12 maja 1993 r.), na których formułowano prognozy dotyczące rozwoju migracji międzynarodowych w basenie Morza Bałtyckiego. Również Inicjatywa Środkowoeuropejska włączyła w marcu 1993 r. do wielostronnych konsultacji politycznych kwestie migracji, rozpatrywane w kontekście narastania przemocy ze strony sił ekstremistycznych i wzrostu ksenofobii.²⁸ W styczniu następnego roku rozpoczęła prace – powołana na wniosek Polski – nowa grupa konsultacyjna ds. ksenofobii, nielegalnej migracji i aktów przemocy popełnianych przez ugrupowania ekstremistyczne. Także Grupa Wyszehradzka podejmuje próby koordynacji podejścia do problemów nielegalnej migracji - na spotkaniu premierów czterech państw w maju 1999 r. zagadnienia te włączono do programu współpracy w kontekście przygotowań do wejścia do Unii Europejskiej.²⁹ Ostatnio zagadnienia migracji są przedmiotem współpracy państw należących do BSEC.

Ważną dziedziną współpracy subregionalnej na rzecz bezpieczeństwa, włączoną z inicjatywy Szwecji do zakresu działalności RPMB, jest wspólne zwalczanie zorganizowanej przestępczości. Dla rozpoznania tego niebezpiecznego zjawiska i wypracowania mechanizmów wspólnego przeciwdziałania zorganizowano dwie konferencje regionalne w Szwecji (grudzień 1993 r.) i w Polsce (marzec 1995 r.). Sprawą zajęto się także na spotkaniu szefów rządów państw w Visby w maju 1996 r. W tym celu powołano specjalną grupę zadaniową (złożoną z przedstawicieli premierów) ds. wypracowania środków i propozycji konkretnych działań wzmacniających regionalną współpracę w tej dziedzinie.³⁰ Na kolejnym „szczycie” w Rydze w dniach 22-23 stycznia 1998 r. premierzy państw bałtyckich – po zapoznaniu się z raportem i propozycjami przyszłych działań tej grupy³¹ – przedłużyli jej mandat na 1998 r. i sformułowali kolejne zalecenia w sprawie intensyfikacji wspólnego zwalczania zorganizowanej

---

²⁸ Zob. *Deklaracja przyjęta na wiosennej sesji ministrów spraw zagranicznych państw członkowskich Inicjatywy Środkowoeuropejskiej, Budapeszt, 22-23 marca 1993 r.*, „Zbiór Dokumentów”, nr 1/1993, s.231.

²⁹ *Contents of Visegrad cooperation approved by the Prime Ministers' summit Bratislava, 14th May, 1999*, pkt 3-4. Źródło: URL <<http://www.visegrad.org>>.

³⁰ *Baltic Sea States Summit 1996, Presidency Declaration, Visby 3-4 May 1996*, „The Monthly Survey of Baltic and Post-Soviet Politics”, May 1996, s.8.

³¹ *Report to the Heads of Government submitted at the Second Baltic Sea States Summit, Riga, Latvia, 22-23 January 1998*. Źródło URL: <<http://www.baltinfo.org/TaskForce/Report98.htm>>; *Proposal for the Future, to be presented to the Heads of Government at the Baltic Sea States Summit, Riga, 22-23 January 1998*. Źródło URL: <<http://www.baltinfo.org/TaskForce/Proposal98.htm>>.

przestępczości.³² W grudniu 1998 r. szefowie rządów państw uczestniczących w RPMB znowu przedłużyli mandat grupy zadaniowej ds. zwalczania zorganizowanej przestępczości do końca 2000 r.

Wyzwanie do walki ze zorganizowaną przestępczością podejmuje także inne nadmorskie ugrupowanie subregionalne: Czarnomorska Współpraca Gospodarcza. 30 czerwca 1995 r. szefowie państw i rządów państw uczestniczących w BSEC zdecydowali na spotkaniu w Bukareszcie o podejmowaniu uzgodnionych działań w formie zawieranych dwustronnych porozumień o zwalczaniu zorganizowanej przestępczości, handlu narkotykami, przemytu broni i materiałów radioaktywnych oraz wszelkich aktów terroru i nielegalnego przekraczania granic.³³ W październiku następnego roku odbyło się w Erewanie pierwsze spotkanie ministrów spraw wewnętrznych BSEC. Jego rezultatem było wspólne oświadczenie, w którym postanowiono wzmocnić służby zwalczania zorganizowanej przestępczości, przemytu narkotyków, broni i materiałów radioaktywnych, nielegalnej imigracji, a także wszelkich form terroryzmu.³⁴ Następane spotkania tego typu odbywały się corocznie.

Doceniając znaczenie współpracy w tej dziedzinie dla zapewnienia stabilności w regionie (koniecznej dla rozwoju handlu i współpracy gospodarczej), szefowie rządów BSEC na spotkaniu w Moskwie w dniu 25 października 1996 r. zapowiedzieli podjęcie wspólnych wysiłków dla wprowadzenia w życie uzgodnionych przedsięwzięć. W tym celu poinstruowali ministrów spraw zagranicznych co do zasad wypracowania wspólnie z innymi władzami programu współdziałania między organami stosowania prawa, kontroli granicznej, celnej i służbami zajmującymi się imigracją.³⁵ Trudno dziś ocenić, ze względu na niedostępność danych, jak przebiega realizacja tej zapowiedzi; widać jednak, że więzi sektorowej współpracy na rzecz zwalczania nowych zagrożeń dla bezpieczeństwa zaczynają kształtować się w BSEC podobnie jak w innych ugrupowaniach subregionalnych.

Również Inicjatywa Środkowoeuropejska odnotowała pierwszy sukces w dziedzinie organizowania wielostronnych działań w celu zwalczania zorganizowanej przestępczości. 10 października 1998 r. ministrowie spraw wewnętrznych 16 państw IŚE podpisali w Trieście deklarację o zwalczaniu tego

---

³² *Baltic Sea States Summit, Presidency Declaration* Riga, 22-23 January 1998, doc. B: *Democracy, Human Rights, and Civic Security*. Źródło URL: <<http://www.um.dk/english/undenrigspolitik/cbss/cbss/220198.2.html>>.

³³ *Statement of the High Level Meeting of the BSEC Participating States, Bucharest, 30 June 1995*, „*Romanian Journal of International Affairs*”, no. 1-2/1995, s.241.

³⁴ E.Kutovoi, *Black Sea Economic Co-operation (BSEC): Current Activities, Prospects for the Future*, „*Romanian Journal of International Affairs*”, no. 1/1997, s. 95.

³⁵ *Moscow Declaration of the Heads of State or Government of the Participating States to the Black Sea Economic Co-operation*, ibidem, s.217.

groźnego zjawiska, włączając do zakresu uzgodnionych przedsięwzięć przeciwdziałanie przemytowi narkotyków.

Przedstawione wyżej dziedziny sektorowej współpracy realizowanej przez ugrupowania subregionalne obejmują przedsięwzięcia, które tworzą tzw. miękkie gwarancje bezpieczeństwa. Ich funkcją jest umacnianie zaufania międzynarodowego, tworzenie kanałów dialogu i kontaktowania się w sytuacjach wymagających szybkiego działania, politycznego rozwiązywania powstających problemów, podejmowania nowych wyzwań dla polityki bezpieczeństwa państw i eliminowania różnorodnych zagrożeń w dziedzinie „cywilnych” aspektów bezpieczeństwa. Nie obejmują natomiast bardziej wyraźnych czy „twardych” gwarancji bezpieczeństwa, takich jak: prowadzenie misji pokojowych, rozwiązywanie kryzysów, wzajemna pomoc wojskowa lub współpraca na rzecz kontroli zbrojeń i rozbrojenia. Większość nowych ugrupowań subregionalnych raczej nie podejmuje współpracy w tych dziedzinach, ale niektóre z państw członkowskich uczestniczą w tego typu przedsięwzięciach w ramach innych struktur międzynarodowych (ONZ, OBWE, NATO, UZE).

W niektórych przypadkach mamy jednak do czynienia ze współpracą wojskową, która może prowadzić do wspólnego tworzenia „twardych” gwarancji bezpieczeństwa. W ramach Grupy Wyszehradzkiej próbowano nawiązać trójstronną, a następnie czterostronną współpracę wojskową; prowadzone były rozmowy przedstawicieli resortów obrony dotyczące m.in. realizacji postanowień traktatu CFE I i przygotowań do rokowań CFE IA; wzajemnego wsparcia przy produkcji i zakupach nowego uzbrojenia. Nie przyniosły one jednak konkretnych uzgodnień, a współpraca wojskowa realizowana jest na podstawie dwustronnych umów.

Korzystniej kształtuje się współpraca wojskowa państw tworzących Radę Bałtycką. Litwa, Łotwa i Estonia planują i koordynują swoje narodowe polityki w dziedzinach: kontroli ich przestrzeni powietrznej, granic lądowych i morskich (przyznając priorytet umacnianiu granicy z Rosją i Białorusią), zwalczania terroryzmu oraz przemytu narkotyków i broni, zapobiegania nielegalnej migracji, współpracy wojskowej (przebrojenia, dowodzenia, systemów łączności, treningu, kompatybilności doktryn obronnych) w celu osiągnięcia standardów zachodnich. 13 września 1994 r. premierzy trzech państw zawarli porozumienie o utworzeniu wspólnego Bałtyckiego Batalionu Sił Pokojowych (BALTBAT). Batalion ten był budowany przy politycznym poparciu ministrów obrony państw nordyckich i pomocy szkoleniowej Danii.³⁶

Specyficzny przypadek stanowi także ewoluująca stara struktura współpracy subregionalnej w Europie, jaką stanowią Rada Nordycka i Nordycka Rada

---

³⁶ E.Bajarunas, *Lithuania's Security Dilemma w: The Baltic security and defence after independence*, „Chailot Paper”, ed. P.van Ham, no. 19, June 1995, s.22-24.

Ministrów. Od początku lat 90. jej państwa członkowskie wspólnie uczestniczą w operacjach pokojowych prowadzonych pod egidą ONZ w Bośni i Hercegowinie oraz w Macedonii, a po podpisaniu porozumienia pokojowego w Dayton tzw. Batalion Nordycki wszedł w skład sił międzynarodowych zorganizowanych przez NATO (IFOR i SFOR). Mediatorami w konflikcie jugosłowiańskim byli znani politycy z krajów nordyckich (Thorvald Stoltenberg i Carl Bild), także stamtąd wywodzą się liczni obserwatorzy z ramienia ONZ, OBWE i Unii Europejskiej. Kraje nordyckie aktywnie uczestniczą w programie „Partnerstwa dla Pokoju”. Ich współpracę w dziedzinie operacji pokojowych koordynują ministrowie obrony, a związane z tym problemy polityczne uzgadniają ministrowie spraw zagranicznych. Również zacieśnia się współdziałanie wewnątrz grupy pięciu państw – w grudniu 1994 r. ich ministrowie obrony podpisali umowy o współpracy w zakresie zaopatrzenia w sprzęt wojskowy i prowadzenia wspólnych prac naukowo-badawczych nad rozwojem technologii zbrojeniowych.³⁷

4. Wspólne inicjatywy i wystąpienia wobec organizacji międzynarodowych

Ugrupowania subregionalne powstawały w postzimnowojennej Europie m.in. w celu ułatwienia zbliżenia byłych państw socjalistycznych ze strukturami zachodnimi, toteż w praktycznym działaniu okazywało się, że te nowe formy współpracy traktowane są przez ich uczestników przede wszystkim jako pomosty do zacieśniania stosunków z tamtymi instytucjami oraz jako katalizatory integracji ogólnoeuropejskiej. Ścisłe współdziałając z instytucjami zachodnimi i ogólnoeuropejskimi tworzą sieć instytucji komplementarnych i wzajemnie nakładających się (w sensie uczestnictwa i prowadzonej działalności).³⁸ Nowe ugrupowania subregionalne funkcjonują jako „poletka doświadczalne”, mają przygotować kraje Europy Środkowej i Wschodniej do zintegrowania ich z Europą Zachodnią. Nie dysponują własnymi rozwiniętymi mechanizmami bezpieczeństwa, dlatego też są zainteresowane współpracą z bardziej skutecznymi i szerszymi mechanizmami NATO, UZE i Unii Europejskiej oraz OBWE. Jak twierdzi rosyjska autorka: *„Współpraca subregionalna w Środkowej i Południowo-Wschodniej Europie nie jest jakkolwiek alternatywą dla europejskich struktur gospodarczych i politycznych, a tylko uzupełnia je i w żadnej mierze nie stanowi dla nich przeciwwagi. W pełni wpisując się w proces KBWE, współpraca na szczeblu subregionalnym jest*

---

³⁷ Por. B.Kolecka, *Rada Nordycka, Nordycka Rada Ministrów w: Europejskie struktury współpracy. Informator*, red. S. Parzymies, PISM, Warszawa 1995, s.190, 193.

³⁸ *Subregional Cooperation in the New Europe, building Security, Prosperity and Solidarity from the Barents to the Black Sea*, ed. A. Cottey, Macmillan, Basingstoke 1999, s.184-212; G.de Michelis, *Reaching Out to the East*, „Foreign Policy”, no. 79, Summer 1990, s.49-52.

etapem na drodze do budowania jednej gospodarczej, kulturowej i społecznej przestrzeni w Europie”.³⁹

Najbardziej prointegracyjne stanowisko zaprezentowały państwa Grupy Wyszehradzkiej – we wspólnych i indywidualnych wystąpieniach konsekwentnie domagały się zacieśnienia współpracy ze Wspólnotami Europejskimi/Unią Europejską i Sojuszem Północnoatlantyckim.⁴⁰ Dowodzą tego deklaracje ich przywódców, uzgodnione w trakcie spotkań w Wyszehradzie (12-15 lutego 1991 r.) i Krakowie (5-6 października 1991 r.).⁴¹ Przy okazji tego ostatniego spotkania ministrowie spraw zagranicznych trzech państw wydali wspólne oświadczenie domagające się rozszerzenia dotychczasowej formuły kontaktów dyplomatycznych z NATO w celu stworzenia warunków do bezpośredniego włączenia Polski, CSRF i Węgier w działalność Sojuszu. W ten sposób udzielili poparcia idącej w tym kierunku wspólnej inicjatywie USA i Niemiec (z 2 października 1991 r.) sformułowanej przed „szczytem” rzymskim NATO. W trakcie trzeciego spotkania na „szczyście” w Pradze w dniach 5-6 maja 1992 r. przywódcy państw „trójkąta” apelując o dalszy jakościowy rozwój stosunków z Sojuszem Północnoatlantyckim, oświadczyli, że ich „*długofalowym celem pozostaje pełne członkostwo w NATO*”.⁴² Istotne znaczenie miało też spotkanie przywódców czterech państw, rozpadającej się już wówczas Grupy Wyszehradzkiej w dniu 12 stycznia 1994 r. z prezydentem USA Billem Clintonem. Mimo iż z powodu sprzeciwu rządu Republiki Czeskiej spotkanie nie miało charakteru rozmów w formule 1 + 4, to jednak doszło do wspólnego obiadu z amerykańskim prezydentem, a każdy z najwyższych przedstawicieli państw środkowoeuropejskich wyraził wolę przystąpienia jego kraju do programu „Partnerstwa dla Pokoju”.⁴³

Państwa Trójkąta Wyszehradzkiego podejmowały wspólne starania o zacieśnienie współpracy gospodarczej z Zachodem. M.in. od wiosny 1991 r. zwracały się do Wspólnot Europejskich, a w lipcu 1991 r. do obradującej w Londynie grupy siedmiu najbardziej uprzemysłowionych państw świata (G-7) w sprawie uwzględnienia ich interesów przy przyznawaniu przez Zachód

³⁹ Zob. J.W.Jelisiejewa, *Centralnaja i jugo-wostocznaja Jewropa i problemy razszyriajuszczijejsia intiegracyi w: Rossija i buduszczieje jewropiejskoje ustrojstwo*, red. N.A. Kosolapow, Nauka, Moskwa 1995, s.97.

⁴⁰ T.Kuzio, *NATO Enlargement: The View from the East*, „*European Security*”, no. 1, Spring 1997, s.48-62; S.R.Burant, *Poland and the Czech Republic on the Road to NATO: Competition and Collaboration*, ibidem, s.82-99.

⁴¹ Zob. *Oświadczenie ministrów spraw zagranicznych „państw trójkąta” w sprawie współpracy z Sojuszem Północnoatlantyckim, Kraków, 5 października 1991 r.*, „*Zbiór Dokumentów*”, nr 2/1992, s.169-170.

⁴² *Szczyt Trójkąta Wyszehradzkiego, Praga, 5-6 maja 1992 r.*, ibidem, s.175.

⁴³ A.Cottey, *East-Central Europe after the Cold War: Poland, the Czech Republic, Slovakia and Hungary in Search of Security*, Macmillan, Basingstoke 1995, s.134-135.

pomocy gospodarczej dla ZSRR. Lansowały tzw. plan Jiřego Dienstbiera (ministra spraw zagranicznych CSRF), który zaproponował m.in., aby kraje zachodnie dostarczając żywność i artykuły konsumpcyjne dla ZSRR zakupywały te towary w państwach Trójkąta Wyszehradzkiego. Polska, Czecho-Słowacja i Węgry przeprowadzały też konsultacje na temat rokowań w sprawie stowarzyszenia ze Wspólnotami Europejskimi. Zaowocowało to podpisaniem w tym samym dniu, 16 grudnia 1991 r. Układów Europejskich.

W maju następnego roku, w deklaracji ze spotkania w Pradze przywódcy trzech państw środkowoeuropejskich apelowali do parlamentów państw członkowskich WE i ich kompetentnych organów o zakończenie procedury ratyfikacji układów stowarzyszeniowych, a do Rady Europejskiej o podjęcie decyzji o rozwoju „*organicznych stosunków współpracy Wspólnot Europejskich z państwami Trójkąta*”. Wyrazili także zainteresowanie ustanowieniem dialogu politycznego z WE i udziałem w zapowiadanej Traktatem z Maastricht Wspólnej Polityce Zagranicznej i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej, jak również członkostwem w Unii Zachodnioeuropejskiej (UZE).⁴⁴ We wrześniu 1992 r. rządy trzech państw wydały obszerne memorandum rozwijające wcześniejszy apel swoich przywódców. Domagały się zwłaszcza przyspieszenia integracji ekonomicznej oraz rozszerzenia i wzmocnienia dialogu politycznego między nimi a Wspólnotami Europejskimi „*wszelkimi możliwymi środkami i mechanizmami*”, zaznaczając jednak, że żadne formy współpracy politycznej „*nie mogą być uważane za alternatywę poszerzania [WE] i w żaden sposób nie mogą zastąpić lub opóźnić pełnego członkostwa*”. Wyraziły także nadzieję, że postanowienia „*Deklaracji petersberskiej*” UZE z 19 czerwca 1992 r. dotyczące członków, obserwatorów i członków stowarzyszonych zostaną w najbliższym czasie rozszerzone na wszystkie państwa europejskie-strony umów o stowarzyszeniu ze Wspólnotami Europejskimi. Zaapelowały ponadto o zwielokrotnienie wszelkich kulturalnych i społecznych powiązań Europy Środkowej z Europą Zachodnią.⁴⁵

Przed spotkaniem Rady Europejskiej w Kopenhadze w czerwcu 1993 r. rządy czterech krajów Grupy Wyszehradzkiej wystosowały *aide-mémoire*, apelując o przyjęcie strategii otwierającej drogę tym krajom do członkostwa w Unii Europejskiej. Nowym argumentem, na jaki się powołały było wprowadzanie w życie Środkowoeuropejskiego Porozumienia o Wolnym

---

⁴⁴ „*Zbiór Dokumentów*”, nr 3/1992, s.174-175. Zob. także *Posłanie przywódców państw Trójkąta Wyszehradzkiego do Członków Rady Europejskiej, Praga, 6 maja 1992 r.*, ibidem, s.178-179.

⁴⁵ *Memorandum polityczne rządów Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej, Republiki Węgierskiej i Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie ściślejszej integracji ze Wspólnotami Europejskimi i perspektywy przystąpienia, Budapeszt, Praga, Warszawa, 11 września 1992 r.*, „*Zbiór Dokumentów*”, nr 4/1992, s.120-131.

Handlu (CEFTA).⁴⁶ Od jesieni 1998 r. przywódcy państw rewitalizowanej Grupy Wyszehradzkiej apelują do Rady Europejskiej o rozpoczęcie rozmów ze Słowacją na temat jej wejścia do Unii Europejskiej. Apel taki wystosowali prezydenci czterech państw na początku grudnia 1999 r.,⁴⁷ a w tydzień później Rada Europejska na posiedzeniu w Helsinkach (10-11 grudnia 1999 r.) zaprosiła Słowację do rokowań akcesyjnych razem z sześcioma innymi państwami kandydującymi do UE.

Zagadnienia współpracy z euroatlantyckimi i zachodnioeuropejskimi strukturami bezpieczeństwa są stałym tematem omawianym podczas spotkań przedstawicieli rządów uczestniczących w innych ugrupowaniach subregionalnych.

W ramach Pentagonale na spotkaniu w Wenecji 1 sierpnia 1990 r. uzgodniono posłanie pięciu premierów skierowane do komitetu przygotowawczego paryskiego „szczytu” KBWE planowanego na listopad tegoż roku, w którym wyłożono wspólne stanowisko w sprawie pozytywnej roli współpracy subregionalnej w kształtowaniu jedności ogólnoeuropejskiej i potrzeby instytucjonalizacji KBWE.⁴⁸

Inicjatywa Środkoeuropejska, RPMB, REAR i BSEC przygotowywały swoje stanowiska przed kolejnymi konferencjami przeglądowymi i „szczytami” KBWE/OBWE w Budapeszcie (5-6 grudnia 1994 r.), Lizbonie (2-3 grudnia 1996 r.) i w Istambule (18-19 listopada 1999 r.). Obserwatorzy z tych czterech ugrupowań subregionalnych uczestniczyli także w spotkaniach w ramach tzw. procesu paneuropejskiego.

Ważnym wkładem Inicjatywy Środkoeuropejskiej na rzecz wzmocnienia działań Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w zakresie upowszechniania wartości demokratycznych był udział przedstawicieli IŚE w misjach OBWE obserwujących wybory w Albanii oraz Bośni i Hercegowinie latem i jesienią 1997 r., a następnie ustanowienie Ośrodka IŚE ds. Monitorowania Wyborów i udział członków tego zespołu w kolejnych misjach nadzorujących wybory odbywające się w 1998 r. w Mołdowie, na Ukrainie, w Bośni i Hercegowinie, na Słowacji i w Macedonii. Szefowie rządów państw IŚE na spotkaniu w Zagrzebiu w listopadzie 1998 r., zadeklarowali gotowość do kontynuowania takiej działalności również w przyszłości, a nawet ustanowienia współpracy z OBWE w zakresie dyplomacji prewencyjnej i umacniania procesów

---

⁴⁶ *Aide-mémoire rządów państw Grupy Wyszehradzkiej do państw Wspólnoty Europejskiej, przekazane w Brukseli 2 czerwca 1993 r.*, „Zbiór Dokumentów”, nr 2/1993, s.44-145.

⁴⁷ *Tatra Statement from the meeting of the Presidents of the Czech republic, the Republic of Hungary, the Slovak republic and the Republic of Poland Gerlachov in the High Tatras, Slovakia, 3rd December 1999.* Źródło: URL <<http://www.visegrad.org>>.

⁴⁸ Szerzej zob. *Rola Hexagonale w kształtowaniu jedności europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, red. E.Cziomer, nr 48, Kraków 1992.

pokojowych po wygaśnięciu konfliktów.⁴⁹ 24 czerwca 1999 r. ministrowie spraw zagranicznych państw IŚE podjęli decyzję o wysłaniu misji w celu rozpoznania możliwości ostatecznego rozwiązania konfliktu w Naddniestrzu.⁵⁰

Inicjatywa Środkowoeuropejska wspiera swoich członków w staraniach o wejście do UE. Po złożeniu na wiosnę 1994 r. przez Węgry i Polskę wniosków w sprawie członkostwa w Unii Europejskiej szefowie rządów państw członkowskich IŚE w deklaracji wydanej na spotkaniu w Trieście (16 lipca 1994 r.) „w sposób stanowczy wyrazili pragnienie”, aby po zakończeniu Konferencji Międzyrządowej UE rozpoczęły się negocjacje dotyczące przystąpienia tych państw oraz aby szybko zostały ratyfikowane już zawarte (ponownie po podziale Czecho-Słowacji) Układy Europejskie z Republiką Czeską i Słowacją. Poparto też zabiegi Słowenii o rozpoczęcie rokowań w sprawie stowarzyszenia z UE, także dążenia Bośni i Hercegowiny oraz Macedonii do zawarcia umowy o współpracy z Unią Europejską.⁵¹

W czerwcu 1998 r. ministrowie spraw zagranicznych państw Inicjatywy Środkowoeuropejskiej z uznaniem odnotowali rozpoczęcie przez Unię Europejską dwustronnych rozmów akcesyjnych z należącymi do IŚE: Republiką Czeską, Węgrami, Polską i Słowenią oraz wyrazili nadzieję, że wkrótce rokowania takie zostaną podjęte z Bułgarią, Rumunią i Słowacją.⁵² Opowiadając się za potrzebą dialogu politycznego, jako „instrumentu wzmacniania spójności Europy”, zaapelowali oni do UE o rozpoczęcie spotkań między „Trojką” IŚE + Włochy a „Trojką” UE z udziałem odpowiednio wysokiej rangi przedstawicieli Komisji Europejskiej.⁵³ Pierwsze spotkanie IŚE-UE na szczeblu ministrów spraw zagranicznych odbyło się 21 listopada 1998 r. w Zagrzebiu. Przykładem owocnej współpracy jest włączenie środkowoeuropejskiej „Szesnastki” do realizacji projektu Paktu Stabilności dla Europy Południowo-Wschodniej. Zasadnicze decyzje w tej sprawie podjęto na spotkaniu ministrów spraw

---

⁴⁹ *Meeting of the Heads of Government of the Member States of the Central European Initiative, Final Document, Zagreb, 20-21 November 1998.* Źródło URL: <<http://www.ceinet.org/meetings/zagrebsumm.htm>>.

⁵⁰ *Meeting of the Ministers for Foreign Affairs of the Member States of the Central European Initiative, Final Document, Karlovy Vary, 24 June 1999.* Źródło: URL <ceinet.org/meetings/kvivar.htm>.

⁵¹ *Deklaracja przyjęta przez szefów rządów państw członkowskich Inicjatywy Środkowoeuropejskiej, Triest, 16 lipca 1994 r., „Zbiór Dokumentów”, nr 3/1994, s.231.*

⁵² *Meeting of the Ministers for Foreign Affairs of the Member States of the Central European Initiative, Final Document, Island of Brijuni, 1998, pkt 12.*

⁵³ *Ibidem.*

zagranicznych państw IŚE w Karlowych Warach w czerwcu 1999 r. i na praskim spotkaniu premierów w listopadzie tegoż roku.⁵⁴

Ważnym wydarzeniem w rozwoju kontaktów IŚE z innymi organizacjami międzynarodowymi było także spotkanie (na niższym szczeblu) z przedstawicielami Rady Europy w Strasburgu 3 września 1998 r. poświęcone współpracy w dziedzinie praw człowieka, włączając w to kwestie praw mniejszości, wychowania, kultury, równouprawnienia płci, walki ze zorganizowaną przestępczością i korupcją. Ponadto IŚE podpisała 27 maja 1998 r. memorandum o porozumieniu w sprawie współpracy z Europejską Komisją Gospodarczą ONZ.

Rada Państw Morza Bałtyckiego, choć w swoich pierwszych deklaracjach nie wypowiedziała się szczegółowo na temat współpracy z organizacjami euroatlantyckimi i zachodnioeuropejskimi, to jednak w praktyce od początku podjęła współdziałanie ze WE/UE. W maju 1994 r. na posiedzeniu w Tallinie Niemcy i nordyccy członkowie Rady udzielili wsparcia zabiegom Polski, Litwy, Łotwy i Estonii o wejście do Unii Europejskiej, a Rosji o nawiązanie partnerskiej współpracy z UE.⁵⁵ W kwietniu 1996 r. Komisja Europejska wystąpiła do państw RPMB z inicjatywą umocnienia stabilności politycznej i rozwoju gospodarczego w regionie Morza Bałtyckiego.⁵⁶ W związku z tym szefowie rządów jedenastu krajów bałtyckich na spotkaniu w Visby 3-4 maja 1996 r. podkreślili znaczenie „*dla stabilności w Europie zacieśniających się powiązań między regionem Morza Bałtyckiego a Unią Europejską*”, a w uzgodnionych wytycznych do planu działania zobowiązali się wspierać kandydatów w ich przygotowaniach do członkostwa w Unii oraz opowiadać się za wcześniejszą ratyfikacją porozumienia o partnerstwie i współpracy między Rosją a UE.⁵⁷ Jak określił łotewski minister spraw zagranicznych Valdis Birkavs, stworzono w ten sposób „*podstawę dla nowego typu współpracy regionalnej – bardziej pragmatycznej i zorientowanej na działanie*”, a państwa członkowskie RPMB będą dążyć do urzeczywistnienia hasła „*Morze Bałtyckie morzem europejskim*”.⁵⁸

⁵⁴ *Meeting of the of the Heads of Government of the Member States of the Central European Initiative, Final Document*, Prague, 5-6 November 1999. Źródło: URL <ceinet.org/meetings/praguesumm.htm>.

⁵⁵ *Komunikat z 3. Sesji ministerialnej Rady Państw Morza Bałtyckiego, Tallin, 24-25 maja 1994 r.*, „*Zbiór Dokumentów*”, nr 2/1994, s.173.

⁵⁶ *Baltic Sea Region Initiative*, Final Communication from the Commission SEC(96) 608, Commission of the European Communities, Brussels, 10.04.1996. Źródło URL: <<http://www.baltinfo.org/docs/communi.htm>>. Zob. także H.-D. Lucas, *The Baltic States in Europe: Problems and Prospects*, „*Aussenpolitik*”, no. 2/1997, s.128-131.

⁵⁷ „*The Monthly Survey of Baltic and Post-Soviet Politics*”, May 1996, s.5-6.

⁵⁸ V.Birkavs, *Co-operation in the Baltic Sea Region: Experience and expectation*, „*Studia diplomatica*”, vol. L, no. 1/1997, s.63.

Szosta sesja ministerialna RPMB w Rydze na początku lipca 1997 r. uznała, że dokonujący się proces rozszerzania Unii Europejskiej, który obejmuje Polskę i państwa bałtyckie, będzie przyczyniał się do umacniania bezpieczeństwa i stabilności w rejonie Morza Bałtyckiego oraz sprzyjał dalszemu zacieśnianiu współpracy w ramach Rady. Jednocześnie uznano, że pełna zgodność z zasadami i zobowiązaniami OBWE będzie tworzyć podstawę takiej współpracy, a RPMB działa jako subregionalny partner wspierający przedsięwzięcia OBWE w zakresie budowania zaufania. Zapowiedziano także wnoszenie wkładu przez państwa członkowskie do prac nad modelem bezpieczeństwa europejskiego w XXI wieku i zaapelowano do przygotowującej swoją sesję Rady Ministerialnej OBWE w Kopenhadze w grudniu tego roku o promowanie „wzajemnie wspierającej się współpracy” między organizacjami działającymi w Europie.⁵⁹

Ósma sesja ministerialna RPMB w Palandze (na Litwie) w dniach 14-15 maja 1999 r. potwierdziła, że Rada jest ważnym instrumentem w procesie „budowania stabilnej, demokratycznej, prosperującej i nie podzielonej Europy”. Podkreśliła znaczenie regionu Morza Bałtyckiego dla trzech politycznych procesów realizowanych przez Unię Europejską: rozszerzania, wspólnej strategii wobec Rosji i tzw. Północnego Wymiaru. Z zadowoleniem powitała też decyzje Rady Europejskiej z Kolonii (3-4 czerwca 1999 r.) o podtrzymaniu tempa negocjacji akcesyjnych z Cyprzem, Republiką Czeską, Estonią, Węgrami, Polską i Słowenią; wyraziła też nadzieję, że rokowania z Bułgarią, Łotwą, Litwą, Rumunią i Słowacją po wejściu w fazę rokowań dwustronnych pozwolą tym krajom przyspieszyć ich przygotowania do członkostwa w UE.⁶⁰

Współdziałanie państw tworzących ugrupowania subregionalne przejawia się w ich wspólnym uczestnictwie nie tylko w spotkaniach i konferencjach OBWE, ale także innych ugrupowań subregionalnych, sporadycznie też na forum ONZ. Normalną praktyką jest też wymiana informacji i konsultacje między ugrupowaniami subregionalnymi, a okolicznością to ułatwiającą jest częstokroć pokrywające się członkostwo państw w różnych strukturach i utrzymywanie statusu obserwatorów, np. Polska uczestniczy w Grupie Wyszehradzkiej, jest członkiem CEFTA, IŚE, RPMB oraz obserwatorem w BSEC, BEAC i Radzie Arktycznej.

Konstruktywna rola ugrupowań oraz inicjatyw subregionalnych w procesie umacniania stabilności i bezpieczeństwa europejskiego została doceniona w deklaracji „szczytu” lizbońskiego OBWE w grudniu 1996 r.,⁶¹ co następnie

---

⁵⁹ *Sixth Ministerial Session, Communiqué*, CBSS, Riga 2-3 July 1997. Źródło URL: <<http://www.baltinfo.org/docs/comm06.htm>>.

⁶⁰ *Eighth Ministerial Session, Communiqué*, CBSS, Palanga, 14-15 June 1999. Źródło: URL <<http://www.baltinfo.org/Palanga%20Communiqué.htm>>.

⁶¹ *Lisbon Summit Declaration w: Lisbon Document 1996*, OSCE, Lisbon 3 December 1996, pkt 18.

ułatwiało współpracę między nimi. Ugrupowania subregionalne rozpoczęły wspólne konsultacje polityczne, np. z inicjatywy IŚE odbyło się 18 kwietnia 1997 r. w Trieście spotkanie przedstawicieli IŚE, RPMB i BSEC. Ministrowie spraw zagranicznych Inicjatywy Środkowoeuropejskiej na spotkaniu w Sarajewie w dniach 6-7 czerwca 1997 r. stwierdzili, że rozwój współpracy między różnymi ugrupowaniami subregionalnymi, szczególnie w zakresie konkretnych wspólnych projektów, może stanowić wkład na rzecz procesu integracji europejskiej. Wskazali, że szczególne znaczenie mają w tym względzie następujące dziedziny: transport, handel, inwestycje, infrastruktura, energetyka, telekomunikacja, turystyka, walka ze zorganizowaną przestępczością, w tym z przemytem narkotyków. Odwołując się do decyzji lizbońskiego „szczytu” OBWE zaapelowali o prowadzenie dalszych konsultacji między trzema subregionalnymi ugrupowaniami w celu wniesienia pozytywnego wkładu do międzyregionalnej współpracy

i budowania nowego modelu wszechstronnego bezpieczeństwa europejskiego.⁶² Całokształt tej problematyki był przedmiotem obrad międzynarodowej konferencji w sprawie współpracy subregionalnej pomiędzy państwami OBWE, jaka odbyła się w Sztokholmie w dniach 13-14 października 1998 r.

Doceniając rosnącą rolę ugrupowań subregionalnych w postzimnowojennej Europie Rada Ministerialna OBWE na sesji w Oslo (2-3 grudnia 1997 r.) zaleciła włączenie do opracowywanego w ramach „Karty bezpieczeństwa europejskiego” dokumentu „Platforma bezpieczeństwa kooperatywnego” postanowień odnoszących się do współpracy subregionalnej w strefie OBWE.⁶³ Zalecenie to zostało zrealizowane w odpowiednich zapisach owej „Karty”, zaaprobowanej na „szczyście” OBWE w Istambule w listopadzie 1999 r.⁶⁴

5. Uwagi końcowe

Funkcjonujące w postzimnowojennej Europie ugrupowania subregionalne stanowią na ogół słabo zinstytucjonalizowane mechanizmy budowania nowych więzi między państwami i ich jednostkami terytorialnymi (samorządowymi). Z ogólnoeuropejskiego punktu widzenia te powstające więzi mają charakter lokalny, ale ich znaczenie w dłuższej perspektywie może się okazać bardzo istotne dla rozwoju procesów integracji europejskiej i umacniania bezpieczeństwa

---

⁶² *Meeting of the Ministers for Foreign Affairs of the Member States of the Central European Initiative, Final Document*, Sarajevo 1997. Źródło URL: <<http://www.ceinet.org/metings/findoc.htm>>.

⁶³ *The Way Ahead*, Decision no. 3 on a Document-Charter on European Security, Organization for Security and Co-operation in Europe, MC(7).DEC/3, Ministerial Council, Oslo 1998, 2nd Day of the Seventh Meeting, „*MC(7) Journal*”, no. 2, 3 December 1998, Agenda item 9.

⁶⁴ *Charter for European Security*, Organization for Security and Co-operation in Europe, Istanbul, November 1999. Źródło URL: <<http://www.osce.org>>.

międzynarodowego. Współzależność między wspólnotowością a regionalnością i lokalnością doceniła Unia Europejska – w jej dokumentach, poczynając od Traktatu z Maastricht, wyraża to w sposób prawny zasada subsydiarności. Choć nie odnosi się ona do spraw bezpieczeństwa, to jednak można przez analogię ekstrapolować ją na tę dziedzinę.

Na podstawie dotychczasowych doświadczeń nowych ugrupowań subregionalnych w Europie daje się zauważyć, że istnieje komplementarność stanu i poczucia bezpieczeństwa na poziomie lokalnym i subregionalnym z bezpieczeństwem ogólnoeuropejskim, które ma charakter w pełni regionalny. Likwidowanie zagrożeń i umacnianie bezpieczeństwa w poszczególnych częściach Europy stanowi wkład na rzecz jego umacniania na całym kontynencie. Z przeprowadzonej analizy wynika, że ugrupowania subregionalne taki wkład wnoszą, stanowiąc istotne elementy nowego kooperatywnego systemu bezpieczeństwa obok większych, starszych i bardziej zinstytucjonalizowanych struktur, takich jak: OBWE, NATO, Unia Europejska czy Rada Europy.

Ugrupowania subregionalne wytworzyły służące bezpieczeństwu narodów i państw europejskich więzi:

- a) wymiany informacji w sprawach bieżących i prowadzenia konsultacji politycznych,
- b) współpracy sektorowej na rzecz bezpieczeństwa w subregionach,
- c) podejmowania wspólnych inicjatyw oraz wystąpień wobec szerszych struktur bezpieczeństwa europejskiego.